

KASBIY TA'LIM TASHKILOTLARINI RIVOJLANTIRISHDAGI
MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI**Chavdirov Rasulbek Baxtiyarovich***Qoraqalpog'iston Respublikasi Beruniy tuman**2-son politexnikumi O'quv ishlari**bo'yicha direktor o'rinbosari*

Annotatsiya. Ushbu maqolada kasbiy ta'lim tashkilotlarining bugungi kundagi holati, ularning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rni va ta'lim tizimidagi roli tahlil qilinadi. Maqolada mavjud muammolar chuqur o'rganilib, ularni bartaraf etishning zamonaviy strategiyalari, metodik va tashkiliy yechimlari ilmiy-nazariy nuqtai nazardan asoslab beriladi. Xususan, o'quv dasturlarining mehnat bozori talablariga moslashuvi, pedagog kadrlar salohiyati, texnik bazaning yetarli darajada emasligi, shuningdek, innovatsion yondashuvlarning joriy etilishidagi to'siqlar tahlil qilinadi. Kasbiy ta'limni rivojlantirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar orqali bu muhim sohaga zamonaviy yondashuvlar asosida yechimlar beriladi.

Kalit so'zlar: kasbiy ta'lim, mehnat bozori, zamonaviy texnologiya, o'quv rejalari, pedagog kadrlar, dual ta'lim, innovatsiya.

KIRISH

Bugungi globallashuv va sanoatning raqamli transformatsiyalanishi davrida mehnat bozorining malakali kadrlar bo'yicha ehtiyoji keskin ortib bormoqda. Aynan shu jarayonda kasbiy ta'lim tashkilotlari jamiyat va iqtisodiyotning poydevorini mustahkamlovchi, amaliy ko'nikmaga ega mutaxassislar tayyorlaydigan asosiy ta'lim bo'g'ini sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan bir qator qaror va farmonlarda ham ushbu sohaning ustuvor yo'nalish sifatida e'tirof etilishi, unga nisbatan davlat miqyosida e'tibor kuchayganligini tasdiqlaydi. Biroq, kasbiy ta'lim tashkilotlarida olib borilayotgan islohotlar, amaliy natijadorlik, o'quv dasturlarining zamonaviylashuvi va ishlab

chiqarish bilan uzviy integratsiyasi hali ham bir qator tizimli muammolar bilan to'qnash kelmoqda.

Shu bois, ushbu maqolada kasbiy ta'lim tizimidagi dolzarb muammolarni aniqlash va ularning yechimlarini ishlab chiqish orqali sohani yanada takomillashtirish imkoniyatlari o'rganiladi. Maqolaning maqsadi — kasbiy ta'lim muassasalarini yanada barqaror, mehnat bozori talablariga mos, innovatsion yondashuvlarga tayangan holda takomillashtirishga doir tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

ASOSIY QISM

Kasbiy ta'lim sohasida kuzatilayotgan asosiy muammolardan biri bu — ta'lim mazmunining ishlab chiqarishning real ehtiyojlariga mos kelmasligidir. Ko'plab kasb-hunar maktablarida foydalanilayotgan o'quv rejalari va dasturlar zamonaviy texnologiyalar, sanoatning yangi talablariga javob bermaydi. Bu esa, o'z navbatida, bitiruvchilarning real mehnat bozorida o'z o'rnini topishiga, raqobatbardosh bo'lishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, ta'lim mazmuni bilan amaliyotning uzviy bog'liqligi, xususan dual ta'lim tizimi orqali tashkil etilayotgan ta'lim shakllari hali ham to'laqonli va uzluksiz yo'lga qo'yilmagan. Aksariyat hollarda ishlab chiqaruvchilar va ta'lim tashkilotlari o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri aloqa mavjud emas yoki faqat shakliy tusda qolib ketmoqda.

Yana bir muhim masala — bu kasbiy ta'lim tashkilotlarida pedagog kadrlar salohiyatining yetarli emasligi. Ularning aksariyati o'z vaqtida ishlab chiqarishdan uzoqlashgan, zamonaviy texnologik yangiliklardan bexabar, raqamli kompetensiyalarga ega emas. Bu holat, o'z navbatida, o'quvchilarga berilayotgan ta'lim sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Pedagogik xodimlar uchun malaka oshirish tizimining me'yorda ishlamasligi, ularning rivojlanishiga doir ichki motivasiyaning yetishmasligi ham tizimdagi muammolarning chuqurlashuviga olib keladi. Bundan tashqari, yosh mutaxassislarni kasbiy ta'lim tizimiga jalb qilish mexanizmlari mavjud bo'lsa-da, ularning ijtimoiy himoyasi, rag'batlantirish tizimi va o'sish imkoniyatlari yetarli darajada emas [1].

Kasbiy ta'lim muassasalarida moddiy-texnik baza va zamonaviy uskunalar bilan ta'minlanish darajasi ham sohaning yana bir muhim muammolaridan biridir. Ko'plab o'quv ustaxonalari, laboratoriyalar eskirgan, ishlab chiqarishda qo'llaniladigan texnik vositalardan ancha orqada qolgan. Bu esa o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini shakllantirishda jiddiy to'siqlar yaratadi. Masalan, avtomatlashtirilgan texnologiyalar, raqamli boshqaruv tizimlari, robototexnika kabi yangi avlod vositalari bilan tanishish imkoniyatining yo'qligi ularning innovatsion bilimlarga ega bo'lishiga to'sqinlik qiladi.

Yuqorida keltirilgan muammolarni hal qilishda bir nechta kompleks yondashuvlar tavsiya etilishi mumkin. Avvalo, kasbiy ta'lim dasturlarini mehnat bozori talablari bilan uyg'unlashtirish, ishlab chiqarish sohasining vakillarini o'quv dasturlarini ishlab chiqarish jarayoniga jalb etish zarur. Bunda sektorlararo hamkorlik, ya'ni ta'lim – biznes – davlat uchligi asosida faoliyat olib borilishi lozim. Shu bilan birga, dual ta'lim tizimi to'liq yo'lga qo'yilishi, har bir o'quvchi kamida 30–40 foiz o'quv vaqtini ishlab chiqarishda amaliyot asosida o'tashi ta'minlanishi kerak. Bu tajriba Germaniya, Shveysariya kabi davlatlarda muvaffaqiyatli sinovdan o'tgan va o'zini oqlagan tizim sifatida e'tirof etilgan.

Pedagog kadrlar masalasida esa, ta'lim berayotgan ustozlarning o'z mutaxassisligi bo'yicha ishlab chiqarish amaliyotini uzluksiz olib borishi, zamonaviy texnologiyalar bilan tanishishi uchun maxsus “ilmiy-amaliy stajirovkalar” tashkil etilishi muhimdir. Shu bilan birga, yosh pedagoglarni moddiy rag'batlantirish, xizmat uyi, ilmiy unvon olishdagi yengilliklar orqali tizimga jalb etish mexanizmlari takomillashtirilishi lozim. Ularning raqamli savodxonligini oshirish, metodik ko'nikmalarini yangilash maqsadida onlayn kurslar, masofaviy platformalar asosida malaka oshirish tizimi yo'lga qo'yilishi kerak [2].

Kasbiy ta'lim tashkilotlarini texnik jihatdan modernizatsiya qilish, yangi uskunalar, amaliy mashg'ulotlar uchun laboratoriyalar va raqamli texnoparklar tashkil etish ham dolzarb masalalardan biridir. Hozirgi davrda bu jarayonni xalqaro grantlar, xususiylar sektor ishtiroki, davlat-xususiylar sheriklik asosida moliyalashtirish

imkoniyatlari keng. Ayniqsa, texnoparklar, mini-fabrika va innovatsion ustaxonalarning tashkil etilishi orqali o'quvchilarning kasbiy layoqati amaliy sharoitda sinovdan o'tadi va bu ularni real iqtisodiy faoliyatga tayyorlashda katta foyda beradi.

Yana bir dolzarb masala sifatida kasbiy ta'lim tizimiga raqamli texnologiyalarni joriy etishning qiyinchiliklari e'tirof etilishi lozim. Garchi davlat darajasida kasb-hunar maktablari va texnikumlarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan jihozlashga alohida e'tibor qaratilayotgan bo'lsa-da, mavjud infratuzilmaning nosozligi, elektr energiyasidagi uzilishlar, internet tezligi pastligi kabi texnik to'siqlar natijasida bu jarayon barcha hududlarda bir xil samaradorlikda kechmayapti. Ayniqsa, chekka tumanlardagi kasb-hunar maktablarida raqamli resurslardan foydalangan holda ta'lim olish imkoniyati chegaralangan bo'lib, bu tengsizlik o'quvchilar orasida bilim darajasi farqini kuchaytirmoqda. Shu sababli kasbiy ta'limda raqamli transformatsiyani samarali amalga oshirish uchun nafaqat texnik vositalar bilan ta'minlash, balki ularning barqaror ishlashi, xizmat ko'rsatish tizimi, texnik yordam xodimlarining mavjudligi kabi omillarni ham tizimli yo'lga qo'yish zarur [3].

Bundan tashqari, kasbiy ta'lim tizimiga xalqaro ilg'or tajribalarni olib kirishda ularni mahalliy sharoitga moslashtirishda ko'plab metodik va madaniy farqlar mavjudligi kuzatilmoqda. Germaniya, Finlyandiya, Janubiy Koreya kabi davlatlarda muvaffaqiyatli amaliyotga ega dual ta'lim modeli yoki ko'nikmaga asoslangan modul tizimlarini bevosita tatbiq qilishda respublikamizdagi ishlab chiqarish muhitining, resurs salohiyatining, pedagoglar tayyorgarligining yetarli darajada emasligi ayrim holatlarda samaradorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Xalqaro tajribalarni ko'r-ko'rona ko'chirish emas, balki ularning mohiyatini chuqur tahlil qilish, lokal ehtiyojlar bilan uyg'unlashtirib, moslashtirilgan shaklda joriy qilish zarur. Shu nuqtai nazardan, kasbiy ta'lim tizimida eksperimental sinov markazlari, tajriba loyihalari asosida model asoslari yaratish va ularni bosqichma-bosqich ommalashtirish maqsadga muvofiq bo'ladi [4].

XULOSA VA MUNOZARA

Yuqorida keltirilgan tahlillar asosida aytish mumkinki, kasbiy ta'lim tashkilotlarini rivojlantirish ko'plab tizimli va murakkab muammolar bilan yuzma-yuz turibdi. Biroq, har bir muammo o'z yechimiga ega bo'lib, muvofiqlashtirilgan va strategik yondashuv asosida ularni bartaraf etish mumkin. Bu yo'lda davlat siyosatining doimiy qo'llab-quvvatlovi, soha vakillarining tashabbuskorligi, pedagoglarning o'z ustida ishlashi va ishlab chiqarish bilan to'g'ridan-to'g'ri hamkorlikni yo'lga qo'yish orqali kasbiy ta'lim muassasalari zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy muhitga mos, innovatsion, zamonaviy va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlovchi kuchli ta'lim institutlariga aylanishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Qodirov B., Karimova D. (2021). Kasbiy ta'limda innovatsion metodlar. – Toshkent: Fan.
2. UNESCO. (2022). Technical and Vocational Education and Training (TVET): Global Trends and Reform Models.
3. Xolmatov N. (2020). “Kasb-hunar ta'limining amaliy muammolari va ularni hal etish yo'llari”. – Pedagogika va psixologiya jurnali, №4.
4. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi axborot byulleteni (2023). “Kasbiy ta'lim islohotlari: natijalar va istiqbollar”.